

ראיון עם שבתאי מגר עם צאת ספר שיריו השלישי מפריד דבר מדבר בהוצאת "ספרי עיתון 77"

צילה טנא

שבתאי מגר הוא פסיכולוג ייעוצי-תעסוקתי מומחה, עצמאי, יועץ ומנחה בארגונים ובמוסדות חינוך והשכלה גבוהה. מנחה קבוצות וקבוצות כתיבה. מרצה באוניברסיטת בר-אילן בתכנית מ"א לייעוץ ארגוני. משלב בעבודה כתיבה ועקרונות מצ'י-קונג וטאי-צ'י. ספרי השירה הקודמים שלו הם: "אוקטובר, שירים בתקופת מלחמה וחלום", שזכה בפרס שר התרבות והמדע לספר ביכורים (2007, בהוצאת גוונים), ו"יפו, כשהייתי רחוק" (2012, בהוצאת ספרי עיתון 77).

הסב את תשומת לבי לכך ששירים רבים עוסקים בשכונה, בעיר ובאתרים בה, וכך התכנס לך הספר וקיבל את שמו. יפו אמנם חלק מזהותי ומשפיעה על תפיסת החיים, השפה וההתנהלות.

העיר יפו זוכה אמנם למקום גדול בשיריך, לכן בחרתי לצטט את שירך

יפו, אישי

פְּשָׁגְדִלְתִּי בַּהּ הִיא לֹא הִיְתָה עִיר בְּפִי
וְלֹא בְּדַמְיוֹנִי
הִיא הִיְתָה הַשֵּׁד שְׁלִי, גּוֹפִי, הָאֲדָמָה,
הִיא הִיְתָה מִגְרֵשׁ הַמְשַׁחֲקִים וּפְסֻגַת הַחִלּוּמוֹת
בְּגִבְעָה הָעֵתִיקָה.
אֲחֵר כֶּךָ הִיְתָה מְלָה.
לִפְנֵי זֶה עוֹד הִיְתָה לִי אֲנָשִׁים, וּמְקוֹמוֹת,
הַלְכָה אִתִּי לְכָל מְקוֹם וְנִכְנְסָה אִתִּי לִישׁוֹן.
אֲחֵר כֶּךָ, כְּשֶׁהִיְתָה שְׂפָה,
יְכַלְתִּי לְהִתְחִיל לַעֲשׂוֹת אִתָּה
שִׁיחוֹת, וּמְרִיבוֹת וְאֶהְבָּה.
וְאִזְ הַגִּיעָה תֵּל-אֲבִיב
וּמְשַׁכָּה אוֹתִי אֵלֶיהָ.
וְעוֹד הִלְכְתִּי מְרַחֲקִים
עֲזַבְתִּי אֲנָשִׁים, עֲזַבוּ אוֹתִי,
יְפוֹ נִעְשְׂתָה גִעְגּוּעַ
רְכֹשׁ פְּרָטִי,
אִישִׁי.

אשמח אם תחווה את דעתך על השינוי הדמוגרפי והארכיטקטוני שהעיר יפו עברה, בייחוד בעשור האחרון. ספר לנו האם ועד כמה אתה מעורב כיום בעיצוב אופייה ובקונפליקטים התרבותיים הקיימים בה.

יפו, אני מדבר בה, ונהנה לתפוס אותה ולציין אותה כמקור משמעותי. אין לי קשר פעיל אליה היום, ואיני מעורב בחייה

אחרי הקדמה קצרה זאת בחרתי בהצגה עצמית נוספת של שבתאי בשיר המופיע בספרו "יפו, כשהייתי רחוק":

הצגת עצמי

שְׁבֵתָאִי מִגְר.
נולדתי ביפו. בן לויקי ומִשָּׁה (בבית קוראים לי סבי).
אֶחָ לְחָלִי. אִישׁ לְאֵילֵת. אֶבְאָ לְנִיב וְנִגָּה. דוֹד לְעֵמֶר, עֵדוּ וְעָרְן. יְתוֹם.
חֵבֵר לְחֵבְרוֹת. חֵבֵר לְחֵבְרִים. מִסְתַּוָּבֵב אֶצְלִי בְּבֵית חֵתָל כְּתָם.
גֵר בְּעִיר. חִי בְּכָל רֵגַע אֶת מִשְׁבַּ הָאֵוִיר.
לְפַעְמִים שׁוֹכֵחַ לְנַשֵּׁם. נוֹסֵעַ בְּכַבֵּי־שָׁמַיִם, יוֹשֵׁב עַל כְּרֶסֶה,
מְשׁוֹחַח עִם אֲנָשִׁים. זֹאת הָעֵבֹדָה שְׁלִי.
מִתְלַבֵּט בְּאִפֵּן קְבוּעֵי. אוֹהֵב לְקוֹנוֹת סְפָרִים.
קוֹרֵא לֹא מִסְפִּיק. קִפְדָן בְּאִשֶׁר לְפָרְטִים
שְׂאִינָם מוֹצֵאִים חֵן בְּעֵינַי. סִלְחָן כְּלָפִי אֲנָשִׁים חֵבִיבִים.
מְכוּר לְבֵתִי-קֶפֶה, מְכוּר לְפִשְׁטוּת. נִכְנַע לְחַיִּים שֶׁל מְבוֹכָה.
אֲנָשִׁים שִׁידוּעִים הַכֹּל מְרַתִיעִים אוֹתִי. וְעוֹד יוֹתֵר אֵלֶה
שְׂאוּמֵרִים לִי מֵהַלְעֲשׂוֹת. מֵלִים מְחַפְּשׁוֹת אֶצְלִי מְנוּחָה
וְדָף לְבָן קוֹרֵא לִי בְטֵרוֹף לְרַשֵּׁם בּוֹ סִימָנִים.
לְפַעְמִים אֲנִי מְנַסֶּה לְהַשִּׁיג אֶת גִּילִי. לְפַעְמִים אֲנִי מֵאֵט.
בְּדֶרֶךְ כָּלֵל אֲנִי מֵאֲחֵר אוֹ פְּשׁוּט יוֹשֵׁב וּמִסְתַּכֵּל.
יֵשׁ בִּי כְּנֶרְאָה מְדַבֵּר. אַחֲרַי אֲנִי לֹא יְכוֹל לְהֵבִין אֶת הָרַעַשׁ.

שבתאי, שיריך רוויים געגועים לאנשים, למנגינות, למאכלים, למקומות ואפילו לשפה אחרת ייחודית בפשטותה שאפיינה את משפחתך ואת נוף ילדותך. לצד ההתרפקות הנוסטלגית על העבר קשה שלא לחוש בתחושת אשמה שלך על הנטישה, על ההתנתקות ועל ההליכה למחוזות חדשים.

האם תוכל להתייחס להיבטים אלה בשיריך?
אינני חש באשמה, אלא אם יש ממנה בתוכי ללא ידיעתי. עזבתי את יפו כחלק מהתפתחותי ודרכי בחיים, קודם לצבא, ולאחר מכן ללימודים בבאר שבע, והלאה. מסתבר שיפו בתוכי וממשיכה איתי, ומוצאת ביטוי ביחסי אליה וגם בשירים שאני כותב. חבר שקרא את שירי בשלב העריכה לקראת הספר השני

נסה לומר

את הטמון במלה מדיקת
 אי אפשר
 זו תמצית הדייק: אי אפשר.
 בטלת הכל, פסלת הכל, פתחת הכל, אפשרת הכל.
 מחקת, אין דבר קיים. אין דבר מסתיר.
 מחקת, יצרת דף חלק. פנית מקום. בראת יקום
 הוסרת כל הגבולות. הדמיון חפשי להתעופף לאן שיהפוך.
 אמרת 'חפוך', אמרת נסגר. בחר כאן, עצר.
 רק אם יתן לעצמו לנח, הדמיון,
 יוכל אולי לשכח
 לשם מה, ולאן
 אמרנו 'רק אם', סטינו מאפסות הפונה,
 מלאנו בה רוח של תנועה
 נים של סקרנות התחיל להתעורר
 אולי שואף להגיע
 אל המקור
 להעלם
 אל תמצית הדייק.
 אי אפשר. זו תמצית הדייק.

אינך מרבה להתייחס בשירך לעבודתך כפסיכולוג ולכן בחרתי
 לצטט בכל זאת שיר המשקף את המתרחש בחדר הטיפול,
 ומביע כל כך הרבה בכל כך מעט מילים:

החדר שלי

לפעמים החדר כה אינטימי
 מחבק ומעודד
 לפעמים צועק אותי החוצה
 אל הרוח, המרחבים או אל הצל.
 לפעמים הוא מכסה אותי היטב
 לפעמים חונק
 האור בו לפעמים צורב מפוש
 ולפעמים נותן את התחושה המאשרת.
 הקירות נראים קטנים בימים מסוימים
 ויש ימים שהם עומדים
 היכן שהמבט יודע.
 מבקרים בו אנשים, מספרים לי על עצמם
 מתישבים בו ספורים ולוקחים אותי עמם
 אל הכתלים אל יערות העד אל השמים
 מותירים בחלל את ריח הקפה
 ושתי כוסות הפנים

ובתושביה. אני מבקר בה מעת לעת, גאה בה כנוף ילדותי, מספר
 עליה, נהנה להסתובב ברחוב הראשי, לפגוש דמויות מהעבר
 ולהנות מבורקס טעים. דברים הקשורים בה מיד מעוררים בי
 קשב ועניין, אבל מרחוק, בשלב זה.

בשירך אפשר להבחין בין שירים דחוסי מלל ורחבי שורות
 המדמים כמעט פרוזה לבין שירים "דקים" מאוד, עם מילה בודדת
 בכל שורה. בהקבלה אני מוצאת אותך עסוק מאוד במנעד שבין
 דיבור לבין שתיקה ובמשמעויות הרגשיות העומדות מאחורי
 דרכי הבעה שונות אלה. האם תוכל להרחיב בנושא זה ואולי אף
 לקשרו לתפיסותיך לגבי מקומה של השפה בטיפול הפסיכולוגי.
 שיר נכתב מכוח פנימי, עם עריכה שכמו מוכנה כבר ומעניקה
 את המבנה ואת אורכו. זה לא פרי תכנון מראש. אורך השורות
 מוכתב ונוצר תוך כדי הכתיבה. השפה אכן מעסיקה אותי, ועומק
 המבט בעקבותיה ובזכותה. השפה שמדבר בה אדם היא מאגר
 מידע חיוני. האופן שבו הוא מרכיב משפטים ובונה טקסט מילולי
 מעביר שדרים ומעביר גם רוח שמלווה את התכנים הדבורים.
 המקומות האלה, כמעט ערטילאיים, הם השדה שבו מתרחשת
 שירה, ובו מתהווה טיפול.

הניסיון למצוא את האמירה המדויקת ואת ההכרה הבלעדית
 שתאבחן ותגדיר ותרפא, נועד מראש לאי-הצלחה. אבל דרכנו
 בשתי המשימות האלו – בתקשורת המקצועית עם אדם אחר
 ובכתיבה – היא לא להרפות מכך, להמשיך ולמצוא תוך כדי חיפוש
 הדדי והסכמה שמעבר לנשמע ולנאמר יש עוד דברים שמחכים
 להיחלף ולהביע את עצמם. זוהי פעולה שמשלבת מאמץ והרפיה,
 מיקוד וריכוז, יחד עם היכולת להניח והסבלנות להמתין.

בשיח הטיפולי עומדת לרשותי גם "החשיבה היפואית". היא
 מטאפורה לחשיבה פשוטה, ישירה, שאני מנסה לא לשכוח, כדי
 לא לשקוע במבוכים של אבחונים והגדרות, אלא להצליח לראות
 גם את הדברים כפי שהם. באומרי זאת, יש הידיעה שאין דבר
 כזה "כפי שהם", אך חשוב לי להישאר נאמן למראה עיניים
 ולתחושות הגוף וההקשבה, כשאני משוחח עם אדם וחושב
 כיצד לנסח את השאלה הבאה, או את השורה הבאה.

הכתיבה והנחיית סדנאות הכתיבה מחדדות מאוד את
 ההקשבה לנימים ולצלילים שנשמעים בתוך הנאמר, אך לא
 מבוטאים במפורש, ואפילו מוסוים, והקשבה למה שנדמה
 כקיים מעבר למסופר ולמתואר. זו הקשבה "דו-שכבתית",
 שבה אני שומע את המסופר ומדווח, ומנסה שזה לא יפריע
 לי לשמוע ולחוש מה שנמצא שם עוד, ולא יודע למצוא דרך
 החוצה, להיאמר ולהתבטא. כך שגם החסר, הנעדר, מוצא את
 דרכו אלי, ואילו אני מנסה לכוון בשאלות ובשיקופים, בחיזוקים
 ולעיתים גם בשתיקות.

כדי להמחיש את הרגישות הגבוהה שלך לתמציתיות של המבע
 המילולי ולחשיבות הדיוק בשימוש במילים, אביא כאן את שירך
 "נסה לומר" מתוך ספרך הראשון "אוקטובר":

השירים נכתבו כל אחד לעצמו, ללא כוונה וידיעה להוציאם כספר. זה קרה רק שנים לאחר מכן. יש שירים שנוגעים ישירות באירועים שהיו ברחובות ובמדינה, בעלי גוון אקטואלי, פוליטי ומחאתי, ויש שירים בעלי אופי אישי, שקשורים בחוויות פרטיות, אינטימיות. אני חושב שהכתיבה אכן עזרה לי להכיל את המצב ולהביע רגשות שונים כלפי המציאות הסוערת והמדממת, ובד בבד להמשיך בחיי ביציבות יחסית. במציאות שבה אין בכוחי הרבה מה לתרום ולשנות באופן מעשי ישיר, זו הייתה פעולה של ממש שהביעה התרשמויות ויחס ואולי הגדירה משהו בערפל הפחדים והכאב. אני שמח שהספר זכה בפרס שר התרבות והמדע (כספר ביכורים), ושיתף אנשים נוספים בתכניו וברוחו.

לסיום הראיון בחרת להציג את שירך "אלמלא כן הייתי" שנכתב השנה ואינו מופיע עדיין בספר, כיוון שיש בשיר גם פן אישי וגם נגיעה בכתיבה על כתיבה ובהשתלבות בחייך.

אלמלא כן הייתי

חיי מסכת קשרים והשטות
עמידה במקומות פתוחים
ויללה נמשכת
כמה הבקאות וחדודי מלים
כניסה לאזורים מסמנים
ודחף עצ ללכת.

אני עושה אותך יפה
ועושה אותך פחות
ברגע הפנימי המתחלף
מאהבה לקץ.
אני עושה אותך יפה
בזמן תשוקות
ועושה אותך פחות.

חיי פורטים על חרטה ונחם
סיבוב וחזרה לחיות רחוב
אהבתי במלוא העז קודחת
אני פוגש ברגע והוא נכתב
הוא מתמלא ואני יוצא אליו והוא נכנס ואני יוצא
והאמת שותקת בו את מלותי

הצגתי כאן קומץ משירי המרגשים של שבתאי מגר ואין לי ספק שהדבר יעורר את סקרנותם של הפסיכולוגים ויעודד אותם לקרוא בספרים עצמם ולחוש גאווה על שבנוסף למקצועיות ולידע המאפיינים את ציבור הפסיכולוגים שלנו מנשבת בתוכנו גם רוח של יצירה.

האם תוכל להוסיף דברים בעניין זה?

השיחה הטיפולית נדמית בעיני כמסע חיפוש של השניים, מטפל ומטופל, שמקווים למצוא, מבלי לדעת מראש מה הם מחפשים. בעצם המפגש והדרך המשותפת שיעשו, יתהווה מרקם מתחדש בתוך כל אחד מהם ובין שניהם, שבו יתגלו פינות וסימנים למה שהם יצאו לחפש. וכך בכתיבת שיר. השורה הראשונה אוצרת בתוכה את השורות הבאות, אך ללא ידיעתן מראש. מתוך כתיבתה נובעת השורה הבאה, והבאה אחריה, ובתוך כך מתהווים ומתגלים הרעיון והאמירה של השיר, שחלקים ממנו יישארו עמומים ומוסווים, אך יקרנו על הנגלה במידה שאפשר יהיה לקלוט ולדבר בו במילים ובתחושות.

בחדר הטיפול יושבים שניים ומשוחחים. זהו. וכל כך הרבה קורה שם. רצף השיחות בונה שפה אחרת, שאינה מושתתת על דפוס שבו אחד מסביר לשני דברים. הסברים על תופעה מבהירים אותה, אך במידה רבה גם מסתירים משהו ממהותה; אותו חלק מפניה, שאינו ניתן לתפיסה ולניסוח. במרחב הזה נע המעשה הטיפולי-ייעוצי, ובו גם מסתובבת השירה. שתיהן מהויות או ישויות שאינן, אך מוחשיות ומתקיימות בתודעה ובנפש כל הזמן (כמו מוסיקה שמתקיימת מעצמה ונגלית לאוזנינו רק כשמישהו חושף אותה באמצעות רישומה בתווים ונגינתה בכלים, או בקולו).

אדם הוא יצירה פואטית. הוא בנוי כמכונה, חלקים ומרכיבים, ויש בו המרכיב הנוסף, החידתי, הנפשי, הרוחני (ויקטור פראנקל כינה אותו "המימד הנואטי") שעושה את האדם לבלתי מפוענח, צפוי ולא צפוי, גלוי ונסתר, כמוני ממש, וכה שונה.

מתוך הקריאה בשירך אני קולטת עמדה מאוד אמביוולנטית כלפי "בורא עולם" - לפעמים מאמין נלהב ולפעמים אפיקורוס מושלם - ואני שואלת: היכן באמת אתה נמצא בהקשר זה של אמונה דתית?

דייקת במושג שנקטת בו. בורא עולם, לדעתי, יש. מה שמכונה אלוהים והאופן שבו נוצרו דתות כדי לעבוד אותו, זה פחות מופנם אצלי. גלתי בבית, ואפשר לומר בעדה הבולגרית בארץ, שלא קיים אורח חיים דתי. באופן ספונטני אימצתי לי כבר בילדות מנהגי צום ביום כיפור ושמירת אי אכילת חמץ בימי הפסח. כך עד היום. אך זה נעשה יותר כנוהג, וכחיבור לקהילה ולחברה שבה אני חי, ולא כקיום מצווה דתית. אני לא משוחרר מההרגשה שאם לא אעשה משהו ראוי, אני עלול להיענש, אבל גם יודע לחשוב שאין באמת מישהו שיושב למעלה ורושם ושופט. זה המקום שבו אני מתפעל מהקודים שטבועים בנו כיצורי אנוש. עבורי זו הזירה שבה מתרחש השיח הטיפולי והמגע האנושי.

ספרך הראשון "אוקטובר", או בשמו המלא "אוקטובר, שירים בתקופת מלחמה וחלום", נכתב במהלך האינתיפאדה השנייה, בשנים 2000 עד 2002, תקופה קשה וכואבת. האם עזרה לך כתיבת הספר להתמודד עם המתרחש בחוץ באותה תקופה?